

Lilijana Trampuž

O proletarski demokraciji (K vprašanju odnosa med pokrajinskim in centralnim komitejem KSJ)

Po uvedbi kraljeve diktature januarja 1929 je bilo komunistično gibanje v Jugoslaviji skoraj zatrto. Centralno vodstvo komunistov se je po zaostritvi razmer umaknilo v tujino in izgubilo stik s slovenskimi komunisti. Vendar se je komunistično gibanje počasi obnovilo, prav tako tudi zveze s centralnim komitejem. Od jeseni 1932 so bile zveze med pokrajinskim in centralnim komitejem že redne in trdne. Ohranjena so številna pisma med komitejema, ki so dragocen vir za proučevanje delovanja komunističnega gibanja. Delovanje komunistov je potekalo v strogi ilegali, zato so bili osebni stiki med njimi redkejši. Pismeno pa so razpravljali o številnih vprašanjih, s katerimi so se srečevali pri vsakdanjem političnem delu. V tej razpravi je analiza dopisovanja usmerjena na poletje 1933, ko so slovenski komunisti pripravljali pokrajinsko konferenco. Predmet analize je odnos komunistov do volitev (za okrožna vodstva in pokrajinsko vodstvo).

Sredi leta 1933 je med Hellerjem,¹ inštruktorjem CK KSJ pri pokrajinskem vodstvu v Sloveniji, ter centralnim komitejem na Dunaju² skoraj tri mesece potekalo zanimivo pismeno razpravljanje o načinu volitev članov v okrožna vodstva in pokrajinski komite.³ Ivan Grzetić je prišel v Slovenijo kot inštruktor CK KSJ junija 1933.⁴ Z njegovim prihodom je bil dotedanji inštruktor Miha Marinko določen za sekretarja pokrajinskega vodstva.⁵

¹ Ivan Grzetić, imenovan tudi Fleischer, Suhi (1896-1937), sindikalni in partijski delavec v Zagrebu, član KSJ od 1920. Na IV. kongresu leta 1928 bil izvoljen za člana CK KSJ. V tridesetih letih član politbiroja CK KSJ.

² Tu imenovani centralni komite, ki se je tako v svojih pismih tudi podpisoval, je bil imenovan s strani izvršnega komiteja Komunistične internacionale kot začasno vodstvo junija 1932. V njem so bili Josip Čižinski (Gorkić, Sommer), Vladimir Čopić (Winter) in Blagoje Parović (Schmidt). Septembra istega leta sta bila kooptirana še dva člana, Miloš Marković (Ungar) in Ivan Grzetić. Sedež tega vodstva je bil občasno v Berlinu, Münchenu in na Dunaju. Glej Ivan Očak: Gorkić, Život, rad i pogibija, Prilog biografiji, Zagreb 1988, str. 152-153.

³ Občasno je centralni komite Komunistične stranke Jugoslavije (CK KSJ), tako tudi pokrajinski komite (PK) oz. inštruktorji, svoja pisma numeriral, kar velja tudi za dopisovanje iz tukaj obravnavanega obdobja. V ohranjeni korespondenci je opaziti nekaj vrzeli, predvsem iz avgusta 1933, kar daje misliti, da bi se še lahko našla pisma z obravnavano vsebino. Kljub temu pa je ohranjenega dovolj, da lahko sledimo duhu odnosov, ki je vladal med udeleženci razprave.

⁴ Arhiv republike Slovenije, dislocirana enota I (prej ZA CK ZKS), zbirka Komunistične internacionale (KI), 1933, pismo inštruktorja 27.6. 1933 (dalje AS I).

⁵ Marinkovi spomini na inštruktorja Grzetića niso preveč ugodni, imenuje ga »uradnika revolucije«. Marinka so motile izrazite socialne razlike med njima, ker naj bi le-te izvirale iz karakterja novega inštruktorja, neugodno pa se Marinko izraža tudi o Grzetićevem delovanju in navaja: »Ta inštruktor je samo prihajal na seje in sestanke s posameznimi člani komiteja in z njimi uprizarjal dolgovезne teoretične, v bistvu dogmatične razprave.« Glej M. Marinko: Moji spomini, Ljubljana 1971, str. 90, 101-103.

Pred prihodom inštruktorja Hellerja v Slovenijo je vprašanju »principa demokracije« odmerjen prostor v pismu pokrajinskega vodstva 7. maja 1933 ter nato v odgovoru nanj. V pismu PK je omenjeno, da se v Ljubljani pojavlja »ultraleva frakcija«, za katero se skriva po mnenju PK zgolj »oportunizem in likvidatorstvo«, ki pa postavlja več vprašanj v zvezi z delom »partije«. Kritizirajo omejenost dela zgolj na branje literature, pogrešajo delo med vojaki, oborožene akcije. Za naše vprašanje pa je pomembno, da ta skupina postavlja vprašanje, zakaj so na čelu samo intelektualci. PK daje obširno pojasnilo, da je bil tudi prejšnji PK v dilemi: ali naj ostane sestavljen iz intelektualcev ali naj kooptira primerne člane ali naj počasi vzgaja delavski funkcionski kader ali naj takoj skliče konferenco in tam predlaga »novo eksekutivo« ter s tem delno zavre tekoče delo. Pri tem PK opozarja, da je partijska organizacija v Sloveniji, v Ljubljani pa še posebej, sestavljena iz novih ljudi. Tako je PK menil, da je upravičeno, da gre v tem vprašanju preko »principa demokracije« in da medtem s pospešenim delom v nižjih komitejih počasi ustvari delavske funkcionarje.⁶ Temu pismu pokrajinskega vodstva sledi miren, stvaren in precej vljuden, lahko bi rekli kar dobrohoten⁷ odgovor centralnega komiteja. V njem CK opaza v omenjeni »likvidatorski opoziciji« tudi zdrave elemente, ki naj jih PK skrbno pretehta in poskuša vključiti v svoje delo. Nato tudi CK opozarja na določene nepravilnosti v delu slovenskega pokrajinskega vodstva (omejenost dela na »letkovne« akcije, pomanjkanje organizacije stavk, ultralevo, sektaško stališče o oboroženi vstaji) ter na to, da je v resnici nezdravo, da so se na čelu pokrajinskega vodstva doslej nahajali le intelektualci. Glede kooptiranja delavcev CK opozarja PK, naj na problem ne gledajo preveč mehansko in se ne bojijo vključevati delavcev, ki nimajo potrebne teoretske izobrazbe. CK nato našteva pogoje, ki so za funkcionarskega delavca pomembnejši od izobrazbe. Biti morajo preverjeni, trdni, zvesti stranki, zanesljivi, da ne bodo izdajali v primeru aretacije, povezani z množicami, razumeti morajo usmeritev stranke, imajo pa naj tudi vsaj minimalno pripravljenost in sposobnost to usmeritev udejaniti. Poleg tega morajo imeti vsaj nekaj izkušenj v konspirativnem delu, medtem ko bo druge sposobnosti, posebej politične in teoretično izobrazbo tak delavec že pridobil, po mnenju CK, v teku praktičnega dela. CK opozarja pokrajinsko vodstvo na njihovo dolžnost, da tovarišem, ki jih kooptirajo, pomagajo pri delu. Za konec sledi v pismu še moralno opozorilo, da »izgrajeni funkcionarji ne padajo z neba, ampak se lahko razvijejo le v praktičnem delu ob pomoči tistih, ki imajo več izkušenj«.⁸

Po tem pismu pa lahko sledimo mnenjem inštruktorja Hellerja. Vprašanje v zvezi z volitvami članov v okrožni komite začenja Heller v pismu 6. julija 1933,⁹ kjer obveš-

⁶ France Filipič (Prispevki k življenjepisu Borisa Kidriča za obdobje 1927–1935, Borec, XXXVI, 1984, št. 3–4, str. 152) o času postavitve Marinka za sekretarja PK sklepa nekoliko drugače, nam pa se zdi, da prav tu obravnavani problem glede intelektualcev v PK še dodatno podpira navedbo časa, kot ga navaja v svojih spominih Marinko.

⁷ Ta odgovor poudarjamo zato, ker se po tonu dokaj razlikuje od drugih (običajno Gorkičevih) pisem, ki so sicer natančna in poglobljena, vendar je čutiti v njih direktivno vzvišenost.

⁸ AS I, KI 1933/124, pismo CK KPJ – Franceka (Tone Rancinger) PK v Slovenijo 25.5. 1933.

⁹ AS I, KI 1933/170. Pismo inštruktorja nam je dostopno v obliki fotokopije, na kateri se opazi, da je bil originalni list prepognjen tako, da sta prekriti dve vrsti teksta prav tam, kjer avtor piše o volitvah. Ker

ča centralno vodstvo o skorajšnji organizaciji okrožnih konferenc. Heller vprašanju volitev ne daje posebnega poudarka, saj pravi: »Način delegiranja i izbora se vidi u »Celici« t.j. dva najbolja pouzdana delegata plus naš čovek čine kandida (nedokončana beseda v dokumentu, op. avt.) odbor ...« Sledita nečitljivi vrsti, zato je potrebno uporabiti objavo v »Celici«. ¹⁰ Članek z naslovom Konspirativni sestav organizacije pri naša najprej splošna organizacijska pravila partijskega delovanja, o temi, ki nas trenutno zanima, pa naslednje: »Volitve odbora ali delegata za višji forum se vrše na ta način: sestavi se tričlanska volilna komisija iz predstavnika višje organizacije in dveh najboljših, najbolj izkušenih in zanesljivih sodrugov iz okrožja. Delegati volijo z listki, na katere napišejo ilegalna imena tistih, kogar oni predlagajo in to vsak samostojno brez medsebojnega posvetovanja ter jih oddajo tej volilni komisiji. Komisija izbere tiste, katerih imena so se največkrat ponovila. Ne sme pa sporočiti rezultata volitev vsem delegatom, ampak samo izvoljencem in organizira prvi sestanek odbora, kjer si oni razdelijo vsak svoj delokrog.« Heller torej navaja volilni postopek iz »Celice«, kar pomeni, da se pridružuje mnenju slovenskih komunistov, saj so ti »Celico« izdali, ko njega še ni bilo med njimi, ¹¹ v zvezi s postavljanjem delegatov pa Heller dodaja, da naj bo eden od obeh najboljših tudi delegat na pokrajinski konferenci, kar seveda pomeni, da je ta delegat imenovan in ne voljen. Ravno ta postavka pa je sprožila obsežno razpravo s centralnim vodstvom. Heller zaključuje to točko z vprašanjem: »Jeli ovako pravilno?«

V pismu 10. avgusta 1933 ¹² CK odgovarja na Hellerjevo pismo, o problemu volitev pa piše v točki 14 sledeče: »Ne slažemo se sa predloženim načinom izbora OK. Prema vašem predlogu isključuje se svaka unut. part. demokracija. OK i PK treba birat na ovaj način: predstavnik višeg tela plus jedan od najpoverljivih delegata (dakle svega 2 a ne 3) sačinjavaju izbornu komisiju, koja sama ne bira, nego samo prebroji listiće tajnog glasanja i rezultat saopći samo onim koji su izabrani. Na taj način delegati biraju koga hoću ali neznaju ko je izabran. Na taj način provodi se unut. part. demokracija i čuva se konspiracija.« Tu je razviden predlog volitev, kot ga daje CK, vendar se ta ne razlikuje bistveno od tistega predloga, ki je bil objavljen v »Celici«. Prav nikjer pa ni razvidno, razen začetne postavke, da Hellerjev predlog izključuje vsako notranjo partijsko demokracijo, kaj konkretno je zgrešeno in predvsem, zakaj je zgrešeno.

---

pa je razvidno, da svoje mnenje avtor opira na pisanje v listu »Celica«, ki nam je dostopen v originalu, menimo, da pomanjkljivost ne vpliva bistveno na vsebino.

Si pa lahko ob tej priložnosti postavimo vprašanje znanstvene verodostojnosti raziskav s pomočjo fotokopij. Arhiv Kominterne, ki se v originalu hrani v Moskvi, je bil raziskovalcem v bivši Jugoslaviji dostopen le v fotokopijah (razen tistim redkim, ki so imeli priložnost originale videti v moskovskem arhivu). Prav v primeru dokumenta, ki ga tukaj obravnavamo, pa je jasno razvidna možnost, ki jo nudi način fotokopiranja, potvarjanja vsebine dokumentov. V našem primeru to pomeni, da bi morali verodostojnost vseh uporabljenih fotokopiranih dokumentov preveriti po originalih v Moskvi, kar pa presega zmožnosti avtorja.

¹⁰ AS I, zbirka Predvojni časopisi; Celica, Organizacijski vestnik Komunistične Stranke Jugoslavije, junij 1933, št. 1, str. 2-3.

¹¹ AS I, KI 1933, poročilo inštruktorja 27.6. 1933.

¹² AS I, KI 1933/195, pismo CK KPJ Hellerju v Slovenijo 10.8. 1933.

V avgustu je CK pripravljaval navodila¹³ za pripravo pokrajinske konference. To delo je bilo sistematično in poglobljeno in 22. avgusta so bila obširna navodila, s strani centralnega vodstva, napisana.¹⁴ Poglavlje o organizacijskih nalogah prinaša v 7. točki tudi »Primjena proleterske demokracije«, v kateri CK začenja: »Potreba konspiracije ne izključuje primjenu principa prolet. demokracije u organizaciji ... (prazno v dokumentu, op. avt.) se radi toga ne slažemo sa vašim predlogom u pogledu biranja OK i delegata za Pokr. Konf. Delegati okr. i obl. konferencije moraju slobodno birati koga hoće u OK ili PK. Glasanje se, razumije se, mora vršiti tajno.« V nadaljevanju CK ponavlja način volitev, kot ga je podal v pismu 10. avgusta, ki smo ga že citirali zgoraj.

Naslednje pismo, s katerim razpolagamo, je obširna argumentacija, ki jo podaja inštruktor Heller ter z njo utemeljuje upravičenost svojega pogleda in pogleda PK na volitve delegatov.¹⁵

Heller v začetku točke 12 utemeljeno pojasnjuje, da je PK sprejel »tako odločitev« glede na pogoje, v katerih dela partijska organizacija ter glede na pogoje, v katerih »se bodo odvijale naše konference«. Kakšno veliko težo je dajalo pokrajinsko vodstvo funkcijam, o katerih je govor, se vidi iz naslednjega izvajanja: »...menili smo,¹⁶ da pri izbiri delegata ne more biti dovolj, če se zaupa le enemu delegatu na podlagi subjektivno izvirajoče simpatije in samo na podlagi predloženega poročila (lahko najboljšega) in njegovega nastopa na konferenci. Vprašanje izbire kandidata smo šteli mnogo globlje in resneje, da z drugimi odgovornimi člani OK preverimo vsestranske kvalifikacije kandidata, njegovo zanesljivost, požrtvovalnost, aktivnost v delu kot tudi njegovo sposobnost. Za imenovanje smo se odločili samo v soglasju z OK«. Torej je izvedba imenovanja mišljena kot enkratno dejanje za konkretno stanje partijske organizacije; razvidno je, da bi bile volitve v drugačnih okoliščinah drugačne. Prav to tudi nakazuje nadaljnja argumentacija: »Ko bi v Sloveniji bili notranji partijski odnosi obremenjeni s frakcijsko borbo ali bi se poznale posledice preteklih frakcijskih borb, bi seveda bil naš postopek enostranski in nepravilen. V kolikor tak primer v Sloveniji odpade, smo računali, da bomo na ta način najlažje čuvali konspiracijo.« Do tu se nam zdi argumentacija razumljiva in vredna vsega upoštevanja, nadaljevanje stavka pa nas spravlja v nekakšno zadrego: »... in niti dejanski uspeh, t.j. rezultat takega načina volitev in delegiranja, ne bi bil slabši, če bi se držali maksimuma proletarske demokracije.« Tu se znajdemo pred ugotovitvijo, da nam ni več jasno, kaj je sploh mišljeno s pojmom »proletarska demokracija«; ta tautološki način pojasnjevanja kaže, da tudi pojasnjevalcu (torej inštruktorju) ne. Dokazovanje nam izzveni prisiljeno in nepotrebno, kot dokazovanje zaradi dokazovanja samega. V nadaljevanju inštruktor pojasnjuje sam način dela partijske organizacije, kjer je prava organizacijska aktivnost in povezovalna

¹³ AS I, KI 1933/225. Iz zapisnika seje začasnega vodstva KSJ poleti 1933 je razvidno, da sta bila za pisanje pisma v Slovenijo v zvezi s konferenco zadolžena Richard (Lovro Kuhar) in Sommer (Milan Gorčič).

¹⁴ AS I, KI 1933/212, pismo CK KPJ pokrajinskemu komiteju za Slovenijo 22.8. 1933.

¹⁵ AS I, KI 1933/236, pismo štev. 9 19.9. 1933.

¹⁶ Razprava med inštruktorjem in CK je potekala v srbskohrvaškem jeziku, zato so tudi navedbe iz dokumentov v tem jeziku. Kjer pa je v tekstih preveč napak, so navedbe v prevodu.

moč potekala od zgoraj navzdol: »Upoštevali smo tudi to, da so običajno člani OK trije tovariši iz glavnega in najvažnejšega centra dotičnega okrožja; kako bi se potem neki delegat iz province, ki ne pozna položaja celega okrožja niti kvalifikacij tistih tovarišev iz centra, ki prihajajo v poštev za kandidata, mogel pravilno opredeliti, da bi dal enemu ali drugemu zaupanje?« (podč. avt.) Tu se je po našem mnenju inštruktor dotaknil enega najvažnejših problemov v delovanju partijske organizacije, vprašanja zaupanja.¹⁷ Glede na stanje globoke partijske ilegale in na nevarnosti, ki so jim bili izpostavljeni udeleženci, je tak način razmišljanja seveda razumljiv, prav tako je utemeljeno nadaljnje izvajanje, saj je spet pogojeno z okoliščinami globoke ilegale, nepoznavanja komunistov med seboj na širšem območju ter težavami, ki jih terja tako delovanje, če se hoče obdržati metoda skrivnega dela: »Ko bi se volil širok okrožni komite, na primer iz 5, 7 ali 9 tovarišev, tedaj bi delegati posameznih organizacij lahko dajali zaupanje najboljšim, najzanesljivejšim in najaktivnejšim tovarišem svoje organizacije; ko pa iz konspirativnih razlogov ostajamo le pri 3 članih OK, v resnici iz sekretariata iz enega samega mesta – centra okrožja, menimo, da smo vprašanje postavljanja proletarske demokracije okr. uskladili s potrebno konspiracijo in z dejansko obstoječimi pogoji za delo OK.« O »proletarski demokraciji« Heller zaključuje: »Zahtevamo, da še enkrat obravnavate to vprašanje, da upoštevate vse naše argumente in da nas o svoji končni odločitvi obvestite. Mogoče bo tudi PK še sprejel kakšno pripombo, ko bomo do konca razdelali in prediskutirali celo vaše pismo skupaj na naslednjem sestanku«. Iz tega zaključka se kaže inštruktorjeva nepopustljivost in vztrajanje oz. prepričanost v svoji prav.

Razprava se zdi še na ravni razprave med enakimi.

V odgovoru Hellerju¹⁸ CK v 6. točki navaja: »Kar se tiče uporabe proletarske demokracije, se tudi poleg vseh vaših argumentov ne moremo strinjati z vami. Shemo, ki smo jo mi predložili (delegati se volijo na konferenci, a ne vedo, kdo je izvoljen) popolnoma zadovoljuje potrebe konspiracije. Tvoji argumenti nasprotno uhajajo izven meje, ki vodi v sklad principov proletarske demokracije s pravili konspiracije. Ti na primer v svojem pismu pišeš, da je eden od razlogov za vaše stališče ta, da bi predstavnik PK z drugimi odgovornimi člani imel možnost »vsestransko izprašati kvalifikacijo kandidata, njegovo zanesljivost, požrtvovalnost, aktivnost v delu kot tudi njegovo sposobnost.« Zato ne gre le za konspiracijo, ampak tudi za to, da Ti meniš, da sistem imenovanja mnogo bolj zanesljivo zagotavlja pravilno izvolitev članov OK kot pa principi proletarske demokracije. To je vendar v korenu nepravilno. Po drugi strani

¹⁷ Vprašanja medsebojnega zaupanja komunistov ter zaupanja do vodstva oz. do podrejenih se tu ne moremo lotevati, ker terja obravnavo omenjenega problema bolj poglobljen pristop. Tu lahko navedemo le naše prepričanje, da se zaupanja, vsaj na daljši rok, ne da izsiliti, lahko se ga s primernim delom edino ustvari. Volitve so nedvomno eden pomembnih načinov izkazovanja zaupanja, nikakor pa to ni edini način. S požrtvovalnim delom, zanesljivostjo, točnostjo, vestnostjo se lahko nadomesti v izrednih razmerah tudi same volitve.

¹⁸ AS I, KI 1933/262, Helleru, broj 4 od 7.9. 1933. Datum na začetku pisma je verjetno napačen. Za nas pa je bolj važno to, da v začetku pisma CK omenja, da so prejeli Hellerjevo pismo št. 9 (19.9.), ki ga omenjamo zgoraj in je pričujoče pismo torej odgovor inštruktorju.

pišeš: »Ko bi v Sloveniji notranji part/ijski/ odnosi bili zastrupljeni«, takrat bi bil vaš postopek nepravilen. Iz tega izhaja, da se pri nas lahko sprejema proletarska demokracija samo tam in takrat, ko in kjer so notranji partijski odnosi zastrupljeni. Tako stališče je nepravilno, ker pomeni postaviti vprašanje na glavo. Prav zato, da bi se preprečilo kakršno koli zastrupljanje znotraj partijskih odnosov je potrebno v največji možni meri – v naših pogojih – sprejeti proletarsko demokracijo. Na osnovi sprejemanja in izvajanja linije partije, seveda. Po vsem tem izgleda, da ob tem vprašanju nisi dovolj kritično ocenil raznih sektaških razumevanj, ki nedvomno še obstoje o tem vprašanju pri mestnih tovariših. Obširneje o tem pišemo v pismu PK.«

To pismo centralnega vodstva je logično veliko bolje izpeljano kot inštruktorjevo. V njem je jasno, da mislijo s proletarsko demokracijo izvedbo volitev delegatov, jasen je in je tudi pravilno postavljen razlog volitev, da se prepreči notranje »zastrupljanje« odnosov. To, kar bode v oči, je tako nalahko vzeta potreba po konspiraciji, da torej ne izražajo dovolj razumevanja za pogoje, v katerih delajo slovenski komunisti ter ne dajejo pravzaprav obširnejših nasvetov, kako delovati v pogojih poostrene konspiracije, ampak se držijo bolj formalnega pojasnjevanja pojmovanja »proletarske demokracije«. Namesto razumevanja za delovanje v ilegali pa CK preveč avtoritativno oz. kar nekam prehitro označi razumevanje vprašanja, ki je drugačno od njegovega, kot sektaška.

Kot je CK v gornjem pismu na koncu omenil, je svoje negativno stališče do izvajanja proletarske demokracije pri slovenskih komunistih obširneje razložil v pismu pokrajinskemu komiteju za Slovenijo.¹⁹ V 4. točki obširnega poglavja o oceni okrožnih konferenc CK že takoj v začetku kategorično postavi: »Vaše²⁰ stališče o sprejetju proletarske partijske demokracije štejem za nepravilno.« Brez vsakega pojasnjevanja, kot bi s tem že kar takoj in vnaprej pokazali na namen in sklep pisma, CK zapiše: »CK vztraja pri tem, da svoje gledanje na to vprašanje spremenite«. (podč. avt.) Sedaj nam je tudi popolnoma jasno relacijsko razmerje, kdo je tisti, ki odreja in kdo, ki izpolnjuje; vsa pojasnjevanja, ki v pismu sledijo, dobijo po tako ostrem začetku čisto postranski pomen oz. izzvenijo zgolj kot formalno pojasnjevanje. CK sicer pokaže, da se zaveda težavnostnih razmer, v katerih delujejo komunisti, ko pravi: »Čeprav so pogoji, pod katerimi je danes naša partija prisiljena delati, izredni, to še ne pomeni, da ti pogoji privedejo do popolne negacije proletarske demokracije znotraj partije«. A to razumevajoče stališče do težav služi centralnemu vodstvu le, da še bolj podkrepi svojo misel. Zanimivo in simptomatično pri tem se nam zdi, da v zgornjem stavku CK uporabi kot subjekt delovanja »naša partija« in ne »komunisti« ali celo »slovenski komunisti«, kot bi bilo pričakovati, saj z njimi vendar CK razpravlja. Še bolj neoprijemljivega argumenta se poslužuje CK v naslednji postavki: »Obstoja mednarodno

¹⁹ AS I, KI 1933/265, pismo 10.10. 1933. Glej tudi A. Nedog: Viri za zgodovino KPJ na Slovenskem, IV. pokrajinska konferenca KPJ za Slovenijo 1934, Ljubljana 1975, rkp., dok. 12 (Arhiv Republike Slovenije, dislocirana enota II (prej AINZ), zbirka Alenke Nedog).

²⁰ Prav tam. A. Nedog je v opombi števil 16 opozorila, da je v tekstu verjetno tipkarska napaka, saj piše »Naš stav.«

preverjena izkušnja (podč. avt.), da se tudi pod najtežjimi pogoji sprejetje te demokracije lahko uskladi in mora uskladiti z najstrožje sprejetimi pravili konspiracije.« Na podlagi te ene same, tako neoprijemljive, nedokazljive, silno splošne trditve izniči CK v bistvu resnost razmer, v katerih delujejo slovenski komunisti. Vendar se ta edina trditev zdi centralnemu vodstvu tako zelo močna, da mu zadošča postaviti slovenske komuniste pred svojo odločno zahtevo: »CK terja od PK sprejetje proletarske demokracije posebno, ko gre za:

- a) volitve pročelnika celice;
- b) volitve MK povsod, kjer se lahko pred ali po okrožni konferenci izvede mestna konferenca;
- c) volitve delegata okrožne konference na mestnih in delegata oblastne konference na okrožnih konferencah;
- d) volitve OK na okrožnih konferencah;
- e) volitve PK na pokrajinski konferenci;
- f) volitve delegata za državno konferenco na pokrajinski konferenci.«

Iz teksta, ki smo ga obravnavali do sedaj, bi lahko sklepali, da je bilo centralno vodstvo brezpogojni pristaš volitev v partiji, ki naj bi bile najpopolnejši izraz proletarske demokracije. Ob takem prepričanju nam je tudi razumljivo nepopustljivo vztrajanje centralnega vodstva pri izvedbi volitev, čeprav se ne bi mogli strinjati s tako avtoritarnim tonom, s katerim svoje vztrajanje izkazuje. To mnenje pa se spremeni, če pogledamo izvajanje v nadaljevanju, kjer CK pravi:

»Samo v primerih, kjer se te konference ne morejo vršiti, se dopušča izvedba kooptacije pod dvema pogojema:

1. da je kooptirani komite začasen;
2. da višji forum potrdi kooptacijo.«

Tu vidimo, da CK vendarle dopušča imenovanje, res da pod določenimi pogoji, a dopušča ga. Kritizirano stališče slovenskih komunistov dobi tako manjšo težo, če tehtamo, da sestoji le v nepravilni presoji pogojev za imenovanje delegatov na okrožni konferenci. Neusmiljena kritika, ki so je deležni s strani CK, postane tako manj razumljiva oz. kar manj upravičena.

V nadaljevanju pisma se zdi centralnemu vodstvu potrebno še enkrat ponoviti navodilo za izvedbo volitev, čeprav je to storilo vsaj že dvakrat:²¹ »Volitve se lahko in morajo vršiti na ta način, da delegati svobodno, toda («ali») tajno glasujejo za kandidate, pred glasovanjem je dopuščena in potrebna ideološka priprava delegatov za glasovanje. Delegati ne zvedo za rezultat volitev, ki mora biti poznan samo komisiji dveh ali treh članov. V tej komisiji so predstavnik višjega partijskega foruma in 1 ali 2 najzanesljivejša in najbolj preverjena delegata. Ta komisija sporoči rezultat glasovanja samo tistim, ki so izbrani in samo višjemu partijskem forumu, ki ima – se razume pravico, da volitev ne potrdi«. V zaključku odstavka o načinu volitev se centralnemu vodstvu zdi znova potrebno avtoritativno zažugati: »Teh principov se je treba obvezno držati«. (podč. avt.)

²¹ AS I, KI 1933/195 in 262.

V nadaljevanju se zdi potrebno centralnemu komiteju širše komentirati in ovreči še dva argumenta slovenskih komunistov: »Argument, da delegati iz mesta ne morejo poznati najboljših tovarišev iz okrožja, ni točen, ker se ti tovariši lahko med seboj spoznajo na konferenci, v slučaju potrebe pa lahko tudi predstavnik višjega foruma vpliva na delegate, da glasujejo v posameznih primerih tudi za tiste delegate, ki jih ne poznajo dobro.

Dejstvo, da danes ni v Sloveniji notranje partijske borbe, ni argument proti sprejetju proletarske demokracije, ampak prav nasprotno. Da bi se preprečile nezdrave borbe v organizaciji in zagotovila izvedba partijske linije, se morajo partijski forumi voliti, se sestavljati na osnovi zaupanja partijskega članstva in ne določati. Le v primeru, če bodo komiteji imeli zaupanje članstva, se bodo lahko uspešno borili s pojavi grupaštva in z avtoriteto pobijali odstopanja od partijske linije.

Obravnavo proletarske demokracije centralno vodstvo zaključí kritično: »Bojimo se, da je vaše nepravilno stališče o tem vprašanju odraz sektaškega pogleda na delo partijskih organizacij kot strogo zakonspiriranih, vase povlečenih, majhnih skupin«.

Samozaverovanost, pomanjkljivo poznavanje razmer, ki jih kritizira in svojo avtoritarnost pa izkazuje CK tudi na koncu pisma: »Premislite o tem, pretresite to vprašanje znova in spremenite svoje stališče.« (podč. avt.)

Ob tej analitični obravnavi diskusije se seveda zavedamo pomanjkljivosti, da imenujemo nosilca pisma kar s terminom CK, vendar je ob pomanjkanju dodatnih zapisnikov tega nemogoče natančneje precizirati. V primeru zadnjega omenjenega pisma bi iz diskusije na razširjeni seji CK KSJ oktobra 1933 lahko pogojno postavili, da je bil največji nasprotnik imenovanja nižjih partijskih funkcionarjev sekretar Gorkić oziroma Sommer. Tudi Miha Marinko meni, da je po »stilu, obliki in vsebini« tekst Gorkičev.²²

Zaključno fazo je obravnavo proletarske demokracije doživela na razširjeni seji CK KSJ oktobra 1933,²³ ki sta se je iz Slovenije udeležila Poldi (Miha Marinko) in Heller (Gržetič). Iz zapisnika je razvidno, da so se obravnave dotaknili le s posamičnima navedbama Poldija in Sommerja. Poldi: »Vprašanje proletarske demokracije, o čemer sem pisal, se mora razjasniti. Težava je v tem, ker se često kooptirajo in mnogi prihajajo do zaključka, da nima smisla voliti člane komiteja. Na okrožno konferenco so se pošiljali ljudje, določeni od okrožnega komiteja ne pa voljeni.« Ob diskusiji Sommerja pa je glede proletarske demokracije v zapisniku sledeče: »Pri članih partije moramo

²² AS I, KI 1933/265, Miha Marinko: Kritične pripombe in pojasnila, marec 1971. Marinko je leta 1971 ob pisanju spominov prebral tudi dokumente iz zbirke Kominterna. Njegov komentar k pravkar navedenemu pismu CK KPJ je zelo kritičen. Čutiti je silno zamerljivost do Gorkičevega vodstva iz omenjenega obdobja, ko med drugim pristavlja, da so »nam očitki, vsebovani v tem in drugih pismih, bili mučni. Sprejemali smo jih kot predani komunisti, toda s primesjo gorkih pomislekov, da vodstvo v varnem dunajskem zavetju ne upošteva dovolj težke pogoje za delovanje komunistov spriču brutalnega nasilja policije voj. faš. diktature in režimske agenture v soc. demokratskih vrhovih«...

O točki, ki vsebuje kritiko proletarske demokracije pa Marinko meni, da »daje za tedanje prilike smiselno dobra navodila«.

²³ AS I, KI 1933/283, zapisnik razširjene seje CK KPJ.

razvijati zavest, da oni odločajo v partiji. Napačno je bila izvedena neka konferenca v Sloveniji, na kateri ni bilo volitev delegatov, ampak le določitev s strani višjega partijskega komiteja.

Glede na obširnost pismene obravnave problema bi pričakovali, da se bodo nejasnosti toliko bolj lahko razčistile v ustni obravnavi. Iz zapisnika razširjene seje pa ni nič takega razvidno, prav nasprotno, celo izstopa presenetljivo kratko odmerjen prostor za obravnavani problem.²⁴

Tu seveda vidimo Marinkovo oprezno neosebno izražanje, kjer ni nikjer razviden tisti mučen občutek, ki se ga Marinko leta 1971 spominja.²⁵ To seveda tudi nakazuje spoštljiv odnos, ki so ga slovenski komunisti gojili do svojega nadrejenega vodstva. Po drugi strani pa avtoritativne lastnosti bodejo v oči iz diskusije Sommerja, saj ravno neusmiljena kritika dela pokrajinskega vodstva lahko vodi k rušenju samoiniciativnosti, zavesti, da odločajo sami. Predvsem pa tako razhajanje oz. nesorazmerje, ki so ga na seji namenili obravnavi problema, kaže na nesproščenost odnosov, ki so vladali med hierarhično razdeljenimi komunisti samimi. Po eni strani bi taka omejena diskusija dala misliti na pomanjkanje zrelosti pri slovenskih komunistih, češ, da se niso upali nasprotovati odklonilnemu mnenju vodstva, oz. na premalo odločno samostojnost v primerih, ko je bilo treba zagovarjati svoje stališče. Lahko pa bi prav nasprotno tudi rekli, da so se zavedali, da problem vendarle ni bil tako pomemben v takratnih razmerah in da ni umestno preveč vztrajati pri obravnavi.

Konkretnije pa bi nam te dileme seveda razjasnila le analiza delovanja v daljšem časovnem obdobju, ko bi iz posledic lahko potegnili določene sklepe. Tu se nam zdi umestno le poudariti dejstvo, da je določena nesproščenost v sodelovanju med komunisti v Sloveniji ter centralnim vodstvom v tujini obstajala, da je nedvomno obstajal podrejen odnos slovenskih komunistov do centralnega vodstva. Ta konkretni problem se je razrešil v drugi polovici tridesetih let, ko je prišlo do zamenjave centralnega vodstva, vendar se je problem odnosa podrejenosti prenesel na odnos podrejenosti do vodstva Kominterne. Prav analiza odnosa centralnega komiteja KSJ do IK KI je v tej obravnavi zaradi pomanjkanja gradiva izpuščena, čeprav je za razumevanje delovanja slovenskih komunistov nujno potrebna.²⁶

Volitve so bile za vse udeležence razprave bistven izraz demokracije. Neugodne objektivne okoliščine so vplivale na pokrajinsko vodstvo tako, da je bilo pripravljeno na kompromisne rešitve, kar pa je centralno vodstvo kategorično in avtoritativno odklanjalo. Tak način hierarhičnega komuniciranja je po našem mnenju hiba, ki je kratkoročno sicer korigirala nepravilnosti v komunističnem gibanju, vendar je dušila sa-

²⁴ Glej op. 19. V opombi 16 povzema A. Nedog kritiko CK na razširjeni seji CK KPJ.

²⁵ Prav tam, str. 11. Še bolj v nesoglasju z Marinkovimi spomini je nadaljevanje njegove (Poldijeve) obravnave na omenjeni seji, ko pravi: »Odnosi partijskega inštruktorja in komiteja so zelo dobri. Pokrajinski kot okrožni komiteji imajo absolutno zaupanje do CK, tem bolj, ker je večina članov s partijskim stažem od enega leta in niso okuženi s starim grupaštvom.»

²⁶ Pri tem seveda ne gre prezreti založniškega podviga beograjskega Inštituta za mednarodno delavsko gibanje, ki je izdal dokumente s kongresov komunistične internacionale, kar bo omogočilo uspešnejšo primerjavo z dokumenti slovenskih komunistov. Pri tu obdelani temi pa bi rabili sočasno korespondenco.

mojniciativnost in je s tem na dolgi rok delo organizacije hromila. Oblastno vztrajanje pri izpolnjevanju direktiv vodi v položaj, kjer zmaga argument moči namesto moč argumenta. Ljudem preprečuje razvijanje lastnih izkušenj in torej otežuje, če ne celo onemogoča, da socialno dozori, to je, da za svoja dejanja zavestno prevzamejo odgovornost.

ÜBER DIE DEMOKRATIE DES PROLETARIATS (DAS VERHÄLTNIS ZWISCHEN DEM LANDES-
UND ZENTRALKOMITEE IN DER KSJ-KOMMUNISTISCHEN PARTEI JUGOSLAWIENS)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Nach der Einführung der Königs-Diktatur im Januar 1929 wurde die kommunistische Bewegung in Jugoslawien fast ausgerottet. Die zentrale Führung der Kommunisten zog sich nach Zuspitzung der Lage ins Ausland zurück und verlor auf diese Weise den Kontakt zu den slowenischen Kommunisten. Langsam restaurierte sich die kommunistische Bewegung, ebenso wurden die Kontakte mit dem Zentralkomitee aktiviert. Seit Herbst 1932 sind die Kontakte mit dem Komitee aufbewahrt, die eine wertvolle Quelle für das Studium über die Aktivitäten der kommunistischen Bewegung darstellen. Die Autorin konzentrierte die Analyse der Korrespondenz auf den Sommer 1933, als die slowenischen Kommunisten zu diesem Zeitpunkt die Landeskongress vorbereiteten. Die Aktivitäten der Kommunisten verliefen in strenger Illegalität, dies war auch der Grund für die immer rarer werdenden persönlichen Kontakte. Schriftlich erörterten sie zahlreiche Fragen aus dem politischen Alltag. Die Autorin analysierte das Verhältnis der Kommunisten bis zu den Wahlen (in Kreis- und Länderführung). Die Wahlen sind für alle Korrespondenten ein wichtiger wesentlicher Ausdruck der Demokratie. Ungünstige objektive Umstände beeinflussen die Landesführung auf die Art und Weise, daß sie auf Kompromißlösungen vorbereitet ist, was aber die Zentralführung kategorisch und autoritativ ablehnt.